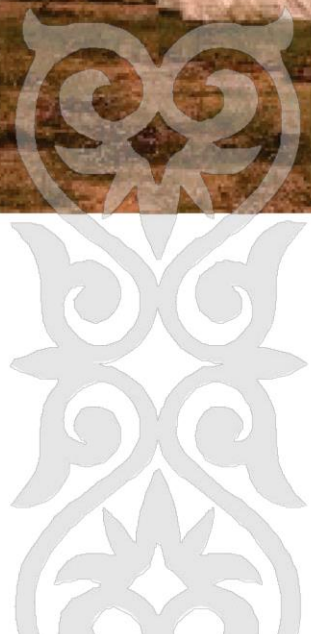

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

EDU.E-HISTORY.KZ
электрондық ғылыми
журнал

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2014, №3 (1)

Құрылтайшы:

Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Бас редактор

Әбжанов Ханкелді Махмұтұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбай, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төленова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ.,

Шевченко көшесі, 28,

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Edu.e-history.kz»

электрондық ғылыми журналының редакциясы

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге
түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

«Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан

Главный редактор

Абжанов Ханкелди Махматович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комяков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,
г. Алматы,
ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова, «Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации
Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о
регистрации: № 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном
формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо
обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

“Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology”
of the Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Editor-in-chief:

Abzhanov Hankeldi Mahmutovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA) , A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolenova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,
28 Shevchenko Str.
Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,
«Edu.e-history.kz»
Editorial electronic scientific journal
Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization
and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan,
registration certificate:

No. 14602-ИА dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in
electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the
journal.

ҚАЗАҚСТАН ҒАЛЫМДАРЫ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА. ӘЛКЕЙ МАРҒҰЛАН

Хамитова М. А.

Орталық Азия университеті, т.ғ.к., Алматы қ.

Аңдатпа: Мақала академик Ә.Х. Марғұланның Ұлы Отан соғысы жылдарындағы ғылыми шығармашылығы мен қазақстандық ғылымға қосқан үлесі туралы баяндалады.

Түйін сөздер: Ә.Х. Марғұлан; Ұлы Отан соғысы; Қазақстан ғылымы; елдегі ауыр жағдай; рухани жүдеушілік; қазақ ауыз әдебиеті проблемалары; археология секторы; қазақтың ерлік жырлары; ғылыми жетістіктер

УЧЕНЫЕ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ. АЛКЕЙ МАРГУЛАН

Хамитова М.А.

Центрально-Азиатский университет, к.и.н. г. Алматы

Аннотация: Статья о научном творчестве и вкладе в казахстанскую науку академика А.Х. Маргулана в годы Великой Отечественной войны

Ключевые слова: А.Х. Маргулан; Великая Отечественная война; казахстанская наука; духовное обнищание; проблемы казахского фольклора; создание сектора археологии; героический эпос казахского народа; научные достижения.

SCIENTISTS DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR. ALKEY MARGULAN

Khamitova M. A.

Central Asian University, Candidate of Historical Sciences (PhD in History), Almaty c.

Abstract: The Article about the scientific work and contribution to Kazakhstan science academician A.H. Margulan in the years of Great Patriotic war

Keywords: Great Patriotic War; a difficult time for the Kazakh science; obnischenie spiritual; A.H. Margulan; issues of Kazakh folklore; creating sectors of archeology; the heroic epic of the Kazakh people; scientific achievements.

Кіріспе

30-жылдардың соңы 40-жылдардың басы Қазақстан ғылымы мен ғалымдары үшін өте ауыр кезең болғаны тарихта белгілі. Қазақ тарихы мен әдебиетінің жүгін арқалаған талай танымал ғалымдар 1937–1938-жылдардағы репрессия құрбаны болды. Елде белең алған рухани жүдеушілікке 1939 жылы неміс басқыншыларының Польшаны жаулап алуымен басталған екінші дүниежүзілік соғыстың зардабы қосылды. КСРО мен Германияның арасында қабылданған 10 жылдық бейбіт келісімге қарамастан 1940 жылы Францияны, Дания, Норвегия, Нидерланды мемлекеттерін жаулап алған Германия әскері 1941 жылы Кеңес Одағына соғыс жарияламастан, тұтқиылдан басып кірді. Сөйтіп, Кеңес халқының Ұлы Отан соғысы, яғни Отанымызды шетел басқыншыларынан азат ету соғысы басталды. Қ.И. Сәтбаев бастаған Қазақстандық ғалымдар қара, түсті металдарды, тау пайдалы қазбаларын, су және гидроэнергетикалық ресурстарды соғыс қажетіне қолдану бағытында ғылыми жұмыстарды жүзеге асыра бастады. КСРО Ғылым академиясының Қазақстандық

бөлімінде астрономиялық обсерватория, тіл және әдебиет, тарих, химия-металлургия, топырақтану, ботаника, және өлкетану институттары ашылды.

1938 жылы Алматыдағы СССР Ғылым академиясының Қазақ филиалының ашылуына байланысты елге шақырылған жас ғалым Әлкей Марғұлан да алдына бірнеше мақсат қойған еді: біріншіден, тарих, археология, этнография ғылымдарын жүйелеп бір жолға қою; ел ішінде ескерткіштерді зерттеуге арналған экспедициялар ұйымдастыру; ғылымға жастарды бейімдеп, тәрбиелеу; тарих, әдебиет салаларында үлкен монографиялық еңбектер жазу.

Осы 1938 жылдан өмірінің соңына дейін Қазақ академиясының қара шаңырағында қызмет жасаған ғұлама ғалым бұл міндеттерін зор абыроймен атқарып шықты.

Ал, Ұлы Отан соғысы жағдайындағы елдегі қиындықтар, Ғылым академиясының Қазақ филиалы тарих секторы бойынша кадрлар жетіспеушілігі жағдайындағы ішкі қиындықтар, өте ауыр тұрмыстық жағдайына қарамастан ғалым Әлкей Марғұлан 40-шы жылдардың басынан бастап көне жазба ескерткіштерді және қазақ халқының рухани мәдениетін, фольклорын жан-жақты зерттеумен қатар, археологиялық ескерткіштер кешенін іздестіру, табу, зерттеу істерін алғашқылардың бірі болып бастады. 1940–1941 жылдары 15-тен аса мақала жазып, оқулық құрастырып, «Историческое значение ярлыков и пайцзе» атты тақырыпта кандидаттық диссертациясын дайындайды.

Москвадан Алматыға Ғылым академиясының Қазақ филиалының тарих секторының 1940 жылғы жұмысы нәтижесімен танысуға, тексеруге 24-ші қарашадан 28-желтоқсанға дейінгі аралықта 35 күнге арнайы келген, танымал тарихшы ғалым, тарих ғылымдарының докторы, профессор М.П. Вяткин: ... «Если в январе 1939 года я нашел в портфеле исторического сектора лишь не систематизированные выкопированные из архива материалы по Букеевской орде и отдельные, необработанные главы тов. Шахматова «Восстание Исатая Тайманова»..., то теперь в декабре 1940 года в портфеле сектора нашлось немало законченных работ выполненных силами Алма-Атинских работников», - деп ары қарай орындалған жұмыстардың есебін жазады. - «Помимо указанных изданий работниками сектора проводилась большая внеплановая работа. По радио передан один доклад Х. Юсурова, в газетах опубликовано 3 статей Маргулана и в журналах опубликовано 5 статей Маргулана, 3 статьи Юсурова.... Кроме того Маргуланом подготовлялась работа в качестве кандидатской диссертации на тему: «Ярлыки и пайцзо, как исторический источник» - эта работа также мною просмотрена (5 печ. листов), - деп жазады. Профессор М.П. Вяткин тексеру барысында дайындаған Есебінде Ғылым академиясының Қазақ филиалының тарих секторының жұмысын әрі қарай дамытудағы кедергілер ретінде: біріншіден, сапалы мамандардың жетіспеуі; екінші бір себеп ретінде жұмыс жасап жүрген ғылыми қызметкерлердің ауыр материалдық-тұрмыс жағдайларын көрсетеді. Мысалы, «Тов. Маргулан живет в гостинице с женой, ребенком и домработницей и занимает небольшую комнату, условий для домашней работы нет. Кроме того, за эту комнату с тов. Маргулана ежемесячно вычиталось 150 руб., столько же платил за тов. Маргулана КФАН. Но с 1 января Наркомфин закрыл кредиты на оплату квартир сотрудников и тов. Маргулан должен будет платить 300 руб. в месяц. Месячный же его заработок равняется 800 руб.» - деп көрсеткен [1].

Жоғарыда аталып өткен қиындықтарға қарамастан, осы жылдары Ә. Марғұлан қазақ ауыз әдебиетінің жеке проблемаларын жүйелеп, әдебиеттің негізгі салаларын тереңірек қарастырғанын айту керек. 1940 жылдары жазған «Қазақтың ерлік жырларындағы тарихи қоғамдық сарындар», «Қазақ халқының ерлік аңыз жырлары», «Қазақ эпосының өзіндік характері мен оның тарихқа қатынасы», тағы басқа еңбектері қазақ әдебиеті, оның ішінде ауыз әдебиеті саласында теңдесі жоқ тұңғыш зерттеулер. 1941 жылы Қажым Жұмалиевпен бірге орта мектептің 8-классы үшін «Қазақ әдебиеті» оқулығын жазды. Ондағы ауыз әдебиеті туралы түсінік, тұрмыс-салт жырлары, батырлар жыры, «Қорқыт» образы, «Жиренше шешен» образы туралы материалдарды Марғұлан жазған [2,3; 3-12, 16-28, 50-55-66].

Ә. Марғұланның алғашқы ғылыми еңбектерінің бірі – 1941 жылы «Әдебиет және искусство» журналының 4-ші нөмерінде жарық көрген «Мұхаммед-Хайдар қазақтың тұңғыш тарихшысы» атты мақаласы. Ғалымның бұл мақаласы туралы профессор Мәмбет Қойгелді: «ғалымның пікірінше, «Тарих и Рашидиде» ерекше көңіл аударуға лайық мәселенің бірі – Қасым хан (1443–1520) билеген тарихи кезеңдегі қазақ қоғамының өркениеттік ерекшелігі. Мұхаммед Хайдар қазақ халқының өмірін мемлекеттік деңгейде ұйымдастыра білген кемеңгер әрі тұлғалы адам болғандығын бөліп айтып, Қасым ханның тарихи бейнесін келістіре сипаттайды. Ұлы тарихшының бұл тұжырымы Қасым хан туралы халық аузында айтылатын «Қасым ханның қасқа жолы» дейтін даналық сөзбен астасып жатыр. «Қасым хан, расында, қазақ жұртшылығының дұрыс өркендеуіне көбірек ой бөлген данышпан адамдардың бірі болған», – деп түйеді өз ойын Әлкей Марғұлан – деп жазды [3].

Ғалым 1943 жылы, КСРО Ғылым академиясының Қазақ филиалының Тарих бөлімінің меңгерушісі қызметін атқара жүріп, тарих ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін «Историческое значение ярлыков и пайцзе» атты тақырыпта диссертация қорғайды. Ғылыми оппоненттері Алматыға уақытша келген көне және осы заманғы [түркі тілдерінің](#) ескерткіштері, [түркі әліпбилерінің](#) топтастыруына және түркі [Орхон-Енесай жазбаларының](#) оқылуына маңызды үлес қосқан [орыс-түркітанушысы](#), танымал ғалым Сергей Ефимович Малов және көрнекті шығыстанушы ғалым, тарихшы және этнограф, Қаңлы тайпаларын Қытай жазба деректері бойынша, алғаш рет қазақ халқының тарихына таныс еткен ғалым – Николай Васильевич Кюннер болады. Диссертацияның толық материалдары қолда болмағанымен, сол еңбектің негізінде жазылған «К вопросу о социальной структуре тарханных грамот и пайце» атты еңбегінде Ә. Марғұлан: «Орта ғасырлық сфрагистикалық ескерткіштер арасында ойып жазылған жазулары немесе суреттері бар металл плиткалар немесе тақтайша-пайзалар ерекше орын алады. Ерте замандарда жазбаша жарлықтар болмаған кезеңде, пайзалар биліктің символы ретінде қабылданып, биліктегілердің бұйрығын, жарлығын білдірген» – деп жазды [4]. Пайза биліктің символы ретінде, тек таптық қоғам кезінде ғана пайда болып, алдымен тайпа көсемдерінің, кейін құл иеленушілердің және феодал хандардың, яғни, тек жоғары биліктегілердің мүддесін білдіріп, мысалы, тәуелді князьдіктерді сарайға шақыру, әскер жинау, салық жинау немесе түрлі қызметтік тапсырмаларды орындату мақсатында қолданылды.

Пайза көптеген эволюциялық өзгерістерге де ұшыраған. Алғашқыда ешқандай жазусыз тек тайпа көсемдерінің таңбалары немесе биліктің күшін білдіруші аңдардың, жыртқыш құстардың, драконның бейнелері болды. Оларды ру басшыларының бұйрықтарын халыққа таратушы, жариялаушы жаушылар мен жаршылар сөзбен толықтырып жеткізіп отырған. Марғұлан жазуында, осы пайзе, яғни, биліктің символикалық белгісінің мағынасы туралы: «если старейшине нужно призвать кого-то, для верности употребляют вырезанный деревянный жребок; и хотя нет букв на нем, со всем тем никто в общине не смеет ослушаться» – деп қытай деректерінен мысал келтіреді.

Марғұлан зерттеулерінде көне деректер бойынша пайзалардың қолданылуы ғұндар заманынан бастау алады. Егер, ертеректе бұйрықтың жалған емес екеніне дәлел ретінде жаршылар тайпа басшысының бас киімін немесе белдігін көрсететін болса, ғұндар (б.з.д. III-ғ.) осы аталған заттардың орнына «пайза» (қытайдың «пайцзы» сөзінен), – деп аталған ерекше белгіні қолданған. Ә. Марғұлан пайза туралы еңбегінде Н.Я. Иакинфтің еңбегіне сілтеме жасай отырып, мынандай мысалдар келтіреді: «Гунны и усунь пользовались еще «золотой печатью с желтыми шнурами» [5]. «Шанью, говорится в китайской летописи, – в первый день первой луны представлен был сыну неба в загородном дворце Ган-Цзюан, и принят отличным образом. Он занял место выше всех князей. Возглашали его вассалом, но не именем. После сего государь пожаловал ему шляпу, пояс, золотую печать с желтыми шнурами, меч, лук и четыре выпуска стрел» [5]. Ағаш тақтайша-пайзалар Түрік қағанатында да (VI–VIII ғғ.) қолданылғаны туралы осы еңбекте Ә. Марғұлан зерттеуші

Паркердің еңбегінен: «Каганы, собирая войска и кавалерию или собирая налоги скотом и тому подобным, всегда вырезывали требуемое количество на деревянной палочке, при этом прилагая к ней стрелу с золотой проволочкой, запечатанной воском в знак неподдельности»— деген дәйекті дәлел келтіреді.

Халықты қанаудың бірден бір құралы ретінде пайза, әсіресе, Моңғол мемлекеті және Алтын Ордада кең қолданыста болған. Пайзалар алтын, күміс, мыстан жасалған, және ағаш тақтайшалардан, нефрит тастан жасалған. Сонымен қатар, бір пайзада арыстанның басы, біреулерінде жолбарыс, немесе, күннің не айдың суреті бейнеленген. Әсіре шұғыл немесе аса маңызды істерде ақсұңқар құс бейнеленген «Сұңқар пайза» пайдаланған. Дөңгелек немесе сопақ болып келетін пішініне қарай, мағынасына қарай қандай пайзаның түрлері болғанын, олардың қандай мақсатта қай түрі қолданылғанын кеңінен қытай және моңғол деректеріне сүйене отырып зерттеген. Моңғол хандары кезінде түрлі дәрежедегі феодалдарға абырой атағына, қоғамдағы алатын орнына қарай тарту-сый ретінде алтын, күміс пайзаларды қолданысқа енгізген.

Марко Полоның жазуы бойынша «командующий сотысячным войском имел дщицу золотую, весом в 400 сайес (1,5 кг. – Ә. Марғұлан) на ней золотые надписи и сверху изображен лев, солнце и луна».

Марко Поло жазған мұндай арыстан, күн және ай бейнеленген алтын пайзалар билеуші династиямен туыстық байланыстағы жоғары тап өкілдеріне өте шектеулі жағдайларда тапсырылған болуы керек. Себебі, ғалым зерттеулері бойынша мұндай пайзаның ешбір үлгісі әлі табылған емес.

Алтын пайзасы бар бектер мен нояндар «тархан» аталып, дербес құқықтылыққа, дербестікке ие болып, бұл тархандық ұрпақтан ұрпаққа берілген.

Пайза жол куәлігі қызметін де атқарған. Мұндай пайза Орталық Азия мен Қазақстанға саяхаты кезінде Марко Поло, Платон Карпини және Рубруктарға берілгендігін баяндай келіп, Ә. Марғұлан Рубруктың «Путешествие в Восточные страны» атты еңбегінің Малеин жасаған аударма вариантынан мысалдар келтіреді.

Ағайынды Пололарға да пайзаның берілгені туралы Марко Полоның еңбегінен мынандай үзінді келтіреді: «Знайте, дал трем послам великого Хана Николло, Маффео и Марко четыре золотые дощечки с приказами. на двух было по кречету, на одной лев, а одна была простая. Написано было там их письмом, чтобы всюду давали бы лошадей, продовольствие и провожатых» (Марко Поло. Изд. 1940. С.15. – Ә. Марғұлан). Зерттеуші-саяхатшылар мен елшілерге берілген пайза қызмет соңында қайтарылуға тиіс болған. Осы секілді жол куәлігі ретіндегі пайза елшілерге, әсіресе, оташыларға, ханның жанұясы мүшелері мен туысқандарына да беріліп отырған.

1846 жылы Минусин өлкесінен табылған, Мөңке ханның тақта отырған тұсы – 1255 жылы дайындалған күміс пайза, 1848 жылы Днепр бойынан табылған Алтын Орданың ханы Абдолланың атынан дайындалған күміс пайза, 1853 жылы Монғолия аймағынан табылған күміс пайзалар Эрмитажда сақталғанын Ә. Марғұлан осы еңбегінде атап көрсетеді.

1890 ж. Астрахан өлкесінің «татар қалашығы» аталатын жерден қыпшақ ханы Тоқтының (1290–1312) атымен дайындалған күміс пайза табылған. Өзбек хан (1312–1341) аты жазылған пайза Нижегород жәрмеңкесінде сатылып алынып, Тарих музейіне қойылған. Тоқты, Өзбек, Абдолла хандардың пайзасы қыпшақ шеберлерінің қолынан шыққан деп ой түйіндейді ғалым. Осы пайзаларда дөңгеленген күннің көзі, жапырақ, «қошқар мүйіз» өрнегімен әшекейленген. Пайзаның мәтіні «Повелением вечного неба. Указ хана Узбека. Человек, который не покорится, виновен и должен умереть» деген сияқты бірдей жазылған, тек хандардың есімдері ғана өзгеріп отырған.

«Пайзалардың суреттері мен фотосуреттері XVIII–XIX ғ. саяхатшылары еңбектерінде кездесіп отырады. Витзен, Страленберг, Мессершмидт, Миллер т.б. зерттеушілердің

еңбектерінен «татар» немесе «моңғол айналары» деп атаған осы пайзалар туралы деректер табуға болады»—деп жазды Ә. Марғұлан.

Осы пайза туралы зерттеу еңбегінде В.В. Григорьевтың «Монгольская надпись, найденная в Сибири». ЖМВД, 1846, т. XXV, А.М. Позднеевтің «Китайская пайцза, найденная в Минусинском округе», СПб, 1884г., Д. Банзаровтың «Пайцзе или металлические дощечки с повелениями монгольских ханов». Записи русского арх. общества, П. 1850, В.Г. Тизенгаузеннің мақалалар жинағы, т. II, К.П. Патканов. История монголов по армянским источникам. СПб, 1871, вып 1., Н.Я. Иакинф Собр. сведений, часть I, История четырех ханов, Марко Поло. Путешествие 1902 ж. Минаевтың аудармасы, Рубруктың «Путешествие в Восточные страны». Малеевтың аудармасы, А. Спицын Татарские байсы. Изд. Археол.комиссии, вып. 29, 1908, С.Е. Маловтың «Таласские эпиграфические памятники». Л.-М., 1936, т.б. құнды еңбектерге сілтеме жасалған. Бұл диссертациялық еңбек қыпшақтардың жазба ескерткіштерін зерттеудің ең алғашқы бастамасы болғанын баса айтқан жөн.

Ғалымның 40-шы жылдары жазылған «Мұхаммед Хайдар—қазақтың тұңғыш тарихшысы», «Әдыге в истории и преданиях», «Әдыге и Орак-Мамай», «Қазақтың тарихшысы Мәшһүр-Жүсіп Көпеевтің әдеби мұрасы», «Шоқан Уәлиханов және Орта Азия тарихы», «Амангельді Иманов» туралы ерлікке тәрбиелейтін, отансүйгіштік рухта жазылған т.б. мақалалары үшін ұлтшыл атанып, «О характере и исторической обусловленности казахского эпоса» атты мақаласы қатты сынға ұшырап, «Сырым батыр» атты мақаласы жарыққа да шыға алмады [6].

Ал, Ұлы Отан соғысындағы Ұлы жеңіспен тұспа-тұс келіп, 1945 жылы «Қазақ халқының эпикалық әңгімелері (миф, легенда, ертегі-жыр, аңызды әңгімелер) туралы тарихи-әдебиеттік зерттеулер» тақырыбына Ә.Марғұлан қорғаған докторлық диссертация [7] қазақ ғылымының тарихында алғаш рет қазақтың ерлік жырларына арналды және ғылымдағы үлкен жеңіс болды.

Әдебиеттер

1. Батырбеков Г.О. Неопубликованные документы Вяткина // Отан тарихы. – 2004
2. Марғұлан Ә., Жұмалиев Қ. Қазақ әдебиеті. Орта мектептің 8 класына арналған оқулық. – Алматы: Қазмембас, 1941. –160 б.
3. Қойгелдиев М. Марғұлан мұрасы және бүгінгі тарих ғылымындағы өзгерістер // Орталық Қазақстан. – 2004. – 25 мамыр
4. Марғұлан А. К вопросу о социальной структуре тарханных грамот и пайзе // Марғұлан Ә.Х. Шығармалар жинағы. – Алматы: Алатау, 2012. – Т. XIII. – 576 б.
5. Иакинф Н.Я. Собр. Сведений. Часть 1. - С.74
6. Марғұлан Ә.Х. Қазақстан ғалымдарының биобиблиографиясы. – Павлодар: ЭКО, 2004. – 148 б.
7. Марғұлан Ә.Х. Қазақ халқының эпикалық әңгімелері (миф, легенда, ертегі-жыр, аңызды әңгімелер) туралы тарихи - әдебиеттік зерттеулер: т.ғ.д. ... диссертация. – том III. – Алматы: «Алатау», 2008. – 488 б.

References

1. Batyrbekov G. Neopublikovannye dokumenty Vjatkina // Otan tarikhy. - 2004.
2. Margulan A. Zhumaliyev K. Kazak adebiyeti // Orta mekteptin 8 klasyna arналган okulyk. - Almaty: Kazmembas, 1941. – 160 s.
3. Koigeldiyev M. Margulan murasy zhane bugingi tarikh gylymyndagy ozgerister // Ortalyk Kazakhstan. – 2004. – 25 мамыр.
4. Margulan A. Kh.K voprosu o sozialnoi strukture tarkhannykh gramot i paize // Margulan A.Kh. Shygarmalar zhinagy. – Almaty: Alatau, 2012. – Т. XIII. – 576 s.
5. Iakinf N.J. Sobranie svedenii. – Tshast 1. - S.74, s.132.

6. Margulan A. Kh. Kazakhstan galymdarynyn biobibliografiasy.– Pavlodar: ЭКО, 2004. – 148 s.

7. Margulan A. Kh. Kazak khalkynyn epikalyk angimeleri (mif, legenda, ertegi-zhyr, anyzdy angimeler) turaly tarikhi-adebiettik zertteuler:doktor. dissertazja. – tom III. – Almaty: Alatau, 2008.

МАЗМҰНЫ

Касимова З.М.	
АСТАНА – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҒЫ.....	8
Ксенжик Г.Н.	
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ – ОТАНДЫҚ КАРТОГРАФИЯ НЕГІЗІН САЛУШЫ.....	14
Қойшыбаев Б.	
ХАЛЫҚ СҮЙГЕН МАҚАШ ӘКІМ ҚАЙРАТКЕР МҰХАМБЕТЖАН (МАҚАШ)	
БЕКМҰХАМБЕТОВТІҢ ТУҒАНЫНА 185 ЖЫЛ.....	22
Мурзаходжаев К.М.	
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕТІМ БАЛАЛАР АХУАЛЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ: СТАТИСТИКАЛЫҚ	
МӘЛІМЕТТЕР НЕГІЗІНДЕ	46
Рахимкулов Д.А.	
ҚАЗАҚ БАЛАЛАРЫ БІЛІМ АЛҒАН ГИМНАЗИЯЛАР ЖӨНІНДЕ (XIX ғасырдың екінші	
жартысы – XX ғасырдың басы)	51
Сатенова М.Р.	
РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫ МЕМЛЕКЕТТІК ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ ЖЕТІСУДА ЕНГІЗІЛУІ	
ҮДЕРІСІНДЕ ҚАЗАҚ РУ БАСЫЛАРЫНЫҢ РӨЛІНІҢ ӨЗГЕРУІ.....	72
Хамитова М.А.	
ҚАЗАҚСТАН ҒАЛЫМДАРЫ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА. ӘЛКЕЙ	
МАРҒҰЛАН	84

СОДЕРЖАНИЕ

Касимова З.М. АСТАНА – ГЛАВНАЯ ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА.....	8
Ксенжик Г.Н. Ч.Ч. ВАЛИХАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КАРТОГРАФИИ.....	14
Койшыбаев Б. К 185-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ВИДНОГО ДЕЯТЕЛЯ МУХАМБЕТЖАНА (МАКАША) БЕКМУХАМБЕТОВА	22
Мурзаходжаев К.М. ИССЛЕДОВАНИЕ О ПОЛОЖЕНИИ ДЕТЕЙ-СИРОТ В КАЗАХСТАНЕ: НА ОСНОВЕ СТАТИСТИЧЕСКИХ ДАННЫХ	46
Рахимкулов Д.А. О ГИМНАЗИЯХ, ОБУЧАВШИХ КАЗАХСКИХ ДЕТЕЙ (II половина XIX в. – нач. XX в.)	51
Сатенова М.Р. ИЗМЕНЕНИЕ РОЛИ КАЗАХСКОЙ РОДОВОЙ ЗНАТИ В ПРОЦЕССЕ ВНЕДРЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В СЕМИРЕЧЬЕ	72
Хамитова М.А. УЧЕНЫЕ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ. АЛЬКЕЙ МАРГУЛАН	84

CONTENTS

Kassimova Z.M.	
ASTANA AS THE MAIN IDEOLOGICAL VALUE OF THE INDEPENDENT KAZAKHSTAN	8
Ksenzhi G.N.	
CH. CH. VALIKHANOV – THE FOUNDER OF DOMESTIC CARTOGRAPHY	14
Koyshybaev B.	
TO THE 185TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE PROMINENT FIGURE MUKHAMBETZHAN (MAKASH) BEKMUKHAMBETOV	22
Murzakhodzhaev K.M.	
ORPHAN’S STATISTIC IN KAZAKHSTAN	46
Rakhimkulov D.A.	
ABOUT THE GYMNASIUMS THAT TAUGHT KAZAKH CHILDREN (2nd half of the 19th – early 20th century)	51
Satenova M.R.	
CHANGING THE ROLE OF THE KAZAKH NOBILITY AT IMPLEMENTING RUSSIAN EMPIRES’ STATE INSTITUTIONS IN SEMIRECH’YE.....	72
Khamitova M.A.	
SCIENTISTS DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR. ALKEY MARGULAN	84

EDU.E-HISTORY.KZ

Электрондық ғылыми журналы

2014. 3 (1)

Бас редактор: Әбжанов Х.М.

Компьютерде беттеген: Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.09.2014.

Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 7,5.

Құрылтайшысы және баспагері:

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитеті

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй